

ÇORUH HAVZASI'NDAKİ ANONİM HALK ŞİİR-ŞARKILARININ GÜRCÜ-
TÜRK KÜLTÜR ETKİLEŞİMLERİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI
THE COMPARISON OF ANONYMOUS FOLK POETRY-SONGS IN THE
CORUH BASIN IN TERMS OF GEORGIAN-TURKISH CULTURE
INTERACTIONS

MEHMET ALİ KESKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin Meslek Yüksekokulu, Kültürel Miras ve Turizm Programı
Asst. Prof. Dr. Artvin Coruh University, Artvin Vocational School, Cultural Heritage and Tourism Program
m_alikeskin@artvin.edu.tr m_alikeskin@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-0262-0353>

Atıf / Citation

Keskin, M. A. 2020. "Çoruh Havzası'ndaki Anonim Halk Şiir-Şarkılarının Gürcü-Türk Kültür Etkileşimleri Yönünden Karşılaştırılması". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 69, (Eylül-September 2020). 295-308

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 08.03.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 21.06.2020
Yayın Tarihi-*Date Published* : 30.09.2020
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4366>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-69, Eylül - September 2020 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

ÇORUH HAVZASI'NDAKİ ANONİM HALK ŞİİR-ŞARKILARININ GÜRCÜ-TÜRK KÜLTÜR ETKİLEŞİMLERİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI*

THE COMPARISON OF ANONYMOUS FOLK POETRY-SONGS IN THE
CORUH BASIN IN TERMS OF GEORGIAN-TURKISH CULTURE
INTERACTIONS

MEHMET ALİ KESKİN

Öz

Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan Çoruh Havzası; kuzeyde Karadeniz ile güneyde Doğu Anadolu Bölgesi arasındadır ve çeşitli kültürlerin bir arada yaşadığı bir coğrafyadır. Çoruh Havzası'ndaki halkın belleğindeki sözlü anlatımlarda aşk şiir-şarkıları önemli yer tutar. Bu makalede Çoruh Havzası'ndaki Gürcü ve Türk halkının kültür etkileşimi, halk edebiyatının bir türü olan anonim halk şiir ve şarkıları yönünden incelenmektedir. Çoruh Havzası'ndaki anonim halk şiir-şarkılarının lirik şekilde söylendiği görülmektedir. Bunlar şiir, mani, tekerleme, şarkı şeklindedir ve konuları genellikle sevgiliye duyulan aşk, mutluluk, özlem, ayrılık, acı ve sitem üzerindedir. Konumu itibarıyla Çoruh Havzası birçok tarihsel ve kültürel değişimlere ev sahipliği ve tanıklık yapmıştır. Buna bağlı olarak havzada Gürcü kültürünün de yansımaları görülmektedir. Çoruh Havzası'nda söylenen halk şiir-şarkılarının ister Gürcüce olsun ister Türkçe olsun lirik özellikler taşıyan konulara ve ritim bakımından benzer özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir. Bu durum da ortak bir kültürün varlığını gösterir. Aşağıda Artvin ve ilçelerindeki bazı köylerden derlenen, hem Gürcüce hem de Türkçe söylenen şiir-şarkılar yer almaktadır. Çoruh Havzası'ndaki kültür birliği, karşılıklı anlayış kendini bu anonim aşk şiir-şarkıların söylenme şeklinde de gösterir.

Anahtar Kelimeler: Çoruh Havzası, kültür, sözlü anlatımlar, anonim halk şiir-şarkılar, aşk şiir-şarkıları

Abstract

The Çoruh Basin located in the east of the Black Sea Region is between the Black Sea in the north and the Eastern Anatolia Region in the south and is a geography where various cultures live together. Love songs and poetries take an important place as narrative art in the memories of the people in the Çoruh Basin. In this article, the cultural interaction between Georgian and Turkish people in the Çoruh Basin is examined in terms of anonymous folk poetry and songs, which is a type of folk literature. The anonymous folk poetry-songs in the Çoruh Basin are sung in lyric form. These are in the form of poetry, chansonette, rhyme and song. Their themes are generally about love for the beloved ones, happiness, longing, separation, pain, and reproach and they are sung with full of emotion and enthusiasm. Due to its location, Çoruh Basin has hosted and witnessed many historical and cultural changes. Therefore, the reflections of Georgian culture are also observed in the basin. The folk poetry-songs, which are sung in the Çoruh Basin, have lyrical themes and similar characteristics in terms of rhythm, whether in Georgian or Turkish. This situation shows the existence of a common culture. There are poetry-songs in the below that are compiled from Artvin and some villages in its towns, sung in both Georgian and Turkish. The cultural unity and mutual understanding in the Çoruh Basin also reveals itself in the form of singing these anonymous love poetry-songs.

Key Words: Çoruh Basin, Culture, Narrative Arts, the Anonymous Folk Poetry-Songs, Love Poetry-Songs

* Bu makale Mehmet Ali KESKİN'in “კულტურული მემკვიდრეობის საკითხები ჭოროხის აუზის ზეპირსიტყვიერებაში” “Çoruh Havzası'ndaki Kültürel Bellek Konuları ve Sözlü Anlatımlar” (Batumi Shota Rustaveli State University, Gürcü Edebiyatı ve Halk Bilimi) adlı yurt dışında yayımlanmış doktora tezinden yararlanılarak yazılmıştır. 2015: 62-78

Structured Abstract

The Çoruh Basin taking its name from the Çoruh River, covers an area of approximately 22.100 km². Located in the east of the Black Sea Region Çoruh Basin is between the Black Sea in the north and the Eastern Anatolia Region in the south. A large part of the Artvin province is located in the Çoruh Basin and has a border with the Republic of Georgia. Due to its location, Çoruh Basin has hosted and witnessed many historical and cultural changes.

Since our topic is oral narratives in the public memory, it is necessary to touch on the folk phenomenon as well. Yardımcı, states that folk is different from just a community and that culture should be included in the definition of folk in the following words: “The public is more than a group of people and they are the carrier of a culture. The mentioned culture is a shared knowledge with its plays, music and tradition as an identity existing in all segments of the society. This shared knowledge is examined within the framework of folklore. Each kind of cultural and artistic works created by individuals is among the subjects of related discipline because their owners and creators are known. Widely esteemed works such as epics, chansonettes, lullabies, riddles, legends and anonymous literary works created by the society, are among the subjects of folklore” (Yardımcı, 1993). The love songs-poetries take an important place in the narrative arts of the people in the Çoruh Basin. Lyric poems and songs in the Georgian-Turkish Folk Culture in this region are generally about praise, mourning, longing and love that are sung with full of emotion and enthusiasm.

In this article, the cultural unity of Georgian-Turkish community in the Çoruh Basin is examined in terms of the anonymous folk poetry and songs, which is a type of an anonymous folk literature, within the context of folklore.

The poetry-songs written in the below are compiled from Artvin and some villages in its towns. They are written in Georgian, pronunciation form of Georgian letters and its translation.

Georgian	Pronunciation	Translation
საყვეარას ფერდები	sakevaris perdebi	Sakevar slopes
საკუპრიას გვერდები	sakopriasis gverdebi	Sakoprian ways
მე რომ შენ დეგინახავ	me rom şen deginahav	When I see you
ჰეჩ აღარ დავბერდები!	heç aǵardar berdebi!	I never get old!

The poet singer is Taner Işık, Artvin /Şavşat, Village of Maden (Bazgiret) – 2013

The theme of the lyrical poem above is the poet’s love to his beloved one. He narrates that every time he sees the face of his lover, he will prolong his life and will never grow old. He believes that the seeing the beloved one is the best of the happiness and his greatest feelings, aspirations about life will come true.

The anonymous folk poems in the region are sometimes about the pain of lovers who cannot get together and are sung with a great intensity of emotion. The following poem is an example of this description.

Georgian	Pronunciation	Translation
ეჰლოჯან, ეჰლოჯან	Ehlocan, Ehlocan	Ehlocan, Ehlocan
ორ ზიგარას წუუკიდე,	Ori zigaras suukide	Light up two cigarettes
ერთი შენ სვი, ერთი - მე.	Erti şen svi, erti me	You smoke one, I smoke one
ორთავე დაწვილი ვართ,	Ortave dasvili vart,	We were both burned,
ერთი შენ თქვი, ერთი – მე.	Erti şen tkvi ,erti me	You tell one, me one

The poet singer is Şahsene Bilgin, Artvin / Şavşat, Village of Eskikale (Ustamis) -2013

Likewise, it is observed that in the anonymous folk poems in the Çoruh Basin, whether in Georgian villages or Turkish villages, are there many common cultural and lyric characteristics. As in the examples in Turkish below, the topics of love, reproach, longing and unrequited love were encountered in poetry themes.

Turkish

Orada ne durursun?
Pencere midur?
Gel biraz konuşalım
Aramız dere midur?

Translation

Why do you stand there?
Is it a window?
Let's talk a little
Is it a stream in between us?

The poet singer Aysel Şengül, Artvin-Merkez, Village of Beşağul -2020

The subject of the Turkish poem above is the complaint and the longing for the lover.

Turkish

Karşıda karaçamlar
Sakızı yere damlar.
Sevdiğimi görünce,
Yüreğime kan damlar

Translation

Black pines in opposite
Its resin drips to the ground.
When I see my lover,
Blood drips into my heart

The poet singer Vildan KENAR, Artvin/ Merkez- Village of Salkımlı (Tolgum) 2020

This poem tells about the pain of the lover, who cannot come together with his beloved one, when he sees his lover.

Love songs-poems are also popular in many regions of Georgia as well as in the Çoruh Basin and they show similarities with the love poem-songs in the Çoruh Basin. As in this song „წყალს ნაფოტი ჩამოჰკონდა“ (skhals napoti çamohkonda- su tahta parçasını (yongayı) getiriyordu- water brought the piece of wood), which is also popular in many regions of Georgia. The same song is sung in a similar way in Georgian in the Çoruh Basin. The song is written below in both versions in the Çoruh Basin and Georgia. Firstly, the Georgian version sung in the Çoruh Basin (Şavşat – Meydancık District);

Georgian

ღელეს მიაქ ნაფოტი
კატრის ჩამონათალი
შედეგ, ღელევ, მითხარი
არის შემონათვალი!

Pronunciation

ğeles miak napoti
katris çamonatali
şedeg, ğelev, mithari
aris şemonatvali!

Translation

The stream takes the shiver
The part of the pine tree
Stream, stop and tell me
What my lover said!

Halvaşi 2007:313 (ბაღვაში 2007:313 https://www.bsu.edu.ge/text_files/ge_file_4337_1.pdf)

Georgian

ღელეს მიაქ ნაფოტი
კატრი ჩამონათალი.
მო(Y) ლამაზო მითხარი
(Y)იარის შემონათვალი!

Pronunciation

ğeles miak napoti
katris çamonatali
moy lamazo mithari,
yaris şemonatvali!

Translation

The stream takes the shiver
The part of the pine tree
Come tell me my beautiful
What my lover said!

The poet singer is Bilal Sari Artvin /Şavşat-Village of Maden (Bazgiret), Gameşet Distr. - 2020

Below is the version in Georgia.

Georgian	Pronunciation	Translation
წყალს ნაფოტი ჩამოჰკონდა	skals napoti, çamohkonda	The stream takes the shiver
ალვის წყლის ჩამონათალი.	alvis sklis çamonatali	The part of the poplar tree
წყალო დადექ და მიაშბე	skalo dadek da miambe	Water, stop and tell me
საკვარლის შემონათვალი!	sakvarlis şemonatvali!	What my lover said!
<i>https://lyricstranslate.com/.../basiani-განდაგანა-წყალს-ნაფოტი-ჩამოჰ-lyrics.html</i>		

In all three parts, the first quatrains of the songs were given as an example.

As is seen in many examples, there are content integrity, common rhythm, rhyme union in lyrical poems sung in Georgian. However, when it is translated into Turkish, as in many Georgian poetry-songs above, its rhythm, content integrity and rhyme are discomposed. However, in local poems and songs sung directly in Turkish, the rhythm and rhyme continue likewise and reflect the meaning and the feelings without any deformation. It is observed that the lyric poems of the Çoruh Basin, sung in Turkish, have the same characteristic features with the lyric poems in the Georgian villages that are read in Georgian.

The anonymous love songs and poetry in the memory of the Georgian-Turkish community in the Çoruh Basin are the part of their cultural unity and harmonization. Moreover, it is also clearly seen that this cultural interaction continues within the Republic of Georgia.

As a conclusion, both Turkish and Georgian folk anonymous poetry-songs in the Çoruh Basin have created a harmony and they have become mutually complementary. This situation shows itself in events like weddings, fairs and festivals where both communities come together.

Giriş

Adını Çoruh nehrinden alan Çoruh Havzası yaklaşık 22.100 km² alanı kapsamaktadır. Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan Çoruh Havzası; kuzeyde Karadeniz ile güneyde Doğu Anadolu Bölgesi arasındadır. Artvin ilinin çoğu Çoruh Havzası'nda bulunur ve Gürcistan Cumhuriyeti ile sınır komşusudur. Konumu itibarıyla Çoruh Havzası birçok tarihsel ve kültürel değişimlere ev sahipliği ve tanıklık yapmıştır. Buna bağlı olarak havzada Gürcü kültürünün de yansımaları görülmektedir. Yapılan araştırmalarda Artvin ilinin ilçe ve köylerinde Gürcü kültürüne ait bu yansımalarla sıklıkla rastlanmaktadır. Bu yansımalarından biri de anonim halk edebiyatının bir parçası olan anonim halk şiir-şarkılarıdır.

Halk edebiyatının parçası olan “anonimlik” olgusunu Görkem, şu ifadelerle belirtir: *“Kültürün temel işlevi, iletişimi sağlamaktır. Bir toplumun üyeleri; değer, inanç, ölçü ve dünya görüşlerini sözlü gelenek vasıtasıyla dile getirir. Sözlü kültür ürünleri, “kısmen sözlü”, “tamamen sözlü” ve “sözsüz” eserler olarak üçe ayrılmaktadır. Folklor ürünleri; “sözlü”, “geleneksel”, “çeşitlenme”, “anonimlik” ve “kalıplaşma” özelliklerine sahiptir. Folklorik metinler, zaman içerisinde “anonimleşir”. Bu eserlerin ilk önce elbette birer ilk sahibi, yaratıcısı var idi. Ama sözlü gelenek kültürü, bireysel özellikleri zaman içerisinde “anonim” olmaya zorlar. Bütün kültürlerde mevcut olan ‘sözel edebiyat’ ürünlerinin ilk örneklerinin ‘şiir’ tarzında olduğu bilinen bir hakikattir”* der (Görkem, 2009).

Bu durumda Çoruh Havzası'nın değerli kültür mirası olan sözlü anlatımlar da zamanla anonim halk söylemleri hâline gelmekte ve anonim halk edebiyatı içerisinde sayılabilmektedir. Anonim halk edebiyatı ve özellikleri ile ilgili Artun, *“Anonim halk edebiyatı, kimin tarafından söylendiği bilinmeyen, halkın ortak malı olan edebiyattır. En belirgin özelliği sözlü olmasıdır. Teknik yönden tam anlamıyla bir sanat eseri özelliği göstermemekle birlikte bu ürünler millî bir karaktere sahiptir. Anonim edebiyatımızda şiir ile musiki iç içe birbirini tamamlayarak tarihî süreçte yaşamıştır.”* der (Artun, 2010)

Çoruh Havzası'ndaki anonim halk edebiyatı ürünlerinin de şiir şeklinde olup “ lirik” söylendiği görülmektedir. Bu şiirler mani, tekerleme, şarkı şeklindedir ve genellikle sevgiliye duyulan aşk, mutluluk, özlem, ayrılık, acı ve sitem üzerinedir. Buna göre lirik şiir kavramının da ne olduğu üzerinde durmak gerekir.

Aytaş lirik şiiri: *“etkileycilik bakımından hüznün, sevgi, sevinç, acı, keder vb. duygulara dayalı durumları yansıtan his ve hayal unsurları bakımından zengin şiirler”* olarak tanımlar. Ayrıca Aytaş; *“Diğer şiirler içinde de lirizm mutlaka vardır. Fakat lirik şiiri diğerlerinden ayıran temel özellik, onun bir amaca bağlı kalınarak yazılmamış olmasıdır. Lirik şiirin temel amacı, duygulara hitap etmesi ve duyguları dile getirmesidir”* şeklinde de görüşlerini dile getirmektedir (Aytaş, 2006).

Aytaş'ın lirik şiir hakkındaki görüşlerinden hareketle Çoruh Havzası'ndaki halkın belleğinde var olan şiirler lirik şiir çerçevesinde değerlendirilebilir.

Çoruh Havzası'ndaki Gürcü –Türk Halk Şiiri ve Şarkıları

Konumuz halk belleğindeki sözlü anlatımlar olduğuna göre halk olgusuna da değinmek gerekir. Yardımcı, halkın sadece bir topluluktan farklı olduğunu, kültürün de halk tanımını içerisinde yer alması gerektiğini şu sözleriyle belirtir: *“Halk, sadece bir insan grubu olmaktan öte bir kültür taşıyıcısıdır. Sözü edilen kültür oyunuyla, müziğiyle, gelenek ve göreneğiyle toplumun tüm kesimlerinde var olan bir kimlik konumundaki ortak yaşantıdır. Bu ortak yaşantı halk bilimi çerçevesinde incelenir. Hangi tür kültür ve sanat yapıtları olursa*

olsun kişiler tarafından oluşturulmuşsa bunların sahipleri ve yaratıcıları belli oldukları için ilgili bilim dallarının konuları arasına girerler. Destanlar, mâniler, ninniler, bilmeceler, efsaneler gibi tüm topluma mal olmuş yapıtlar ve toplumun yarattığı anonim edebiyat ürünleri halk biliminin konuları arasındadır” (Yardımcı, 1993).

Bu makalede Çoruh Havzası’ndaki Gürcü-Türk halkının kültür birliği, halk bilimi kapsamında anonim halk edebiyatının bir türü olan anonim halk şiiri ve şarkıları yönünden incelenmektedir.

Çoruh Havzası’nda yaşayan halkın sözlü anlatımlarında aşk şarkıları-şiiirleri önemli yer tutar. Bu bölgedeki Gürcü-Türk halk kültüründe yer alan lirik şiirler ve şarkılar genelde övgü, ağıt; özlem ve aşk üzerine duygu yüklü ve coşkulu söylenen şiir ve şarkılardır.

Aşağıda yazılan tüm aşk şiiri-şarkıları Artvin ve ilçelerinin bazı köylerinden derlenmiştir. Şiir-şarkılar Gürcüce, okunuşu ve tercümesi şeklinde yazılmıştır.

Gürcüce

საყევარას ფერდები
საკუპრიას გვერდები
მე რომ შენ დეგინახავ
ჰეჩ აღარ დავბერდები!

Okunuşu

sakevaris perdebi
sakoprias gverdebi
me rom şen deginahav
heç ağardar berdebi!

Tercümesi

Sakevar’ ın yamaçları
Sakoprian’ın yanları
Ben seni gördüğümde
Hiçbir zaman yaşlanmam

Kaynak şahıs: Taner Işık Artvin/Şavşat Maden (Bazgiret) Köyü-2013

Yukarıdaki lirik şiirin teması sevgiliye duyulan büyük aşktır. Şair sevdiğinin yüzünü her gördüğünde ömrüne ömür katacağını ve hiçbir zaman yaşlanmayacağını anlatmaktadır. Sevdiğini görmekten duyduğu mutlulukla hayata dair en büyük duygularının, özlemlerinin gerçekleşeceğine inanmaktadır. Aynı zamanda şiiri okuyan da aynı duyguları yaşamakta olup şiiri tüm kalbiyle ve sevinciyle okumaktadır.

Gürcüce

ჯანჯირის ბაწრებიდან
გეიარ, გახვალ ზიარეთ
სულ აღარ მავიწყდება,
ჩვენ რომ ერთად ვიარეთ.

Okunuşu

canciris bastrebidan
geiar gahval ziyaret
sul ağar movitskdeba
çven rom ertat viaret

Tercümesi

Cancir’ in patika yollarında
Gider gelirsin ziyarete
Hiç unutmam
Biz ki beraber gezdik.

Kaynak şahıs: Mesut Koca Artvin/Şavşat Meydancık (Ağara) Köyü-2013

“Ziyaret” temaları bazen anonim halk şiirlerinde de seslendirilmektedir. Bu şiirde “ზიარეთ-ვიარეთ. (ziaret- viaret)” ilginç bir ritim unsuru gibi görülmektedir. Ziyaret; Çoruh Havzası’nda birçok yerde görülen eski kilise ya da kalelerde bulunan mezarlık alanlarıdır. Bu alanlara gidilip ziyaret edilerek, bazen orada yatılıp uyunarak, bazen de mum yakılarak dileklerin gerçekleşeceğine inanılan yerlerdir. Yukarıdaki şiir, âşıkların kavuşabilmek için ziyarete gidip dileklerde bulunmasını konu alır.

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
გადი ყანი დარეზე	gadi kani daraze.	Geç tarlanın sonuna
გადი – გამო დი, მიყურე	gadi gamodi mikure	Geç gel de oradan bak bana.
ერა ზალუმი იყავ	e ra zalumi ikav	Ne kadar zalimmişsin,
დღისით–ღამით მატირე	diğisit- ğamit matire	Gece-gündüz ağlattın beni.

Kaynak şahıs: Emine Akgümiş Artvin/Şavşat Meydancık (İpreveli) Köyü-2014

Bu şiirde sevilen kadın sevildiğinin farkındadır fakat onu Mecnunca seven aşığına karşılık vermemektedir. Uzaktan sevmek acı vermekte olup halk şiirine göre bu acı Mecnun aşkı olarak bilinmektedir. Uzaktan sevmek gözyaşlarını da birlikte getirir. Buradaki aşk tek taraflıdır. Mecnunca seven âşık, sevdiğine karşı ümitsiz aşkını ve sitemini bu şiirle dile getirmektedir.

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
მერეთა, მაჰახელი	mereta macaheli	Mereta, Macahel,
გოგო, რა გაკ სახელი?	gogo ra gak saheli?	Kız senin adın ne?
გუშინ რო დეგინახე,	guşin ro deginaha	Dün ki seni gördüğümde
ვერ ვიძინე წუხელი.	ver vizine tsuheli	Akşam uyuyamadım

Kaynak şahıs: Nigar Oral Artvin/ Şavşat Çağlayan (Hevstrel) Köyü- 2014

Yukarıdaki şiirde tek taraflı aşk vardır ve sevilen kadının bu aşktan haberi yoktur. Anonim halk edebiyatı motiflerine göre tek taraflı aşklar genelde umutsuzluk, karamsarlık, hüznün, acı ve işkence verir.

Bölgedeki anonim halk edebiyatı şiirlerinde bazen de kavuşamayan âşıkların aşk acısını birlikte çekmelerini konu alan ve büyük bir duygu yoğunluğuyla söylenen şiirlerde görülmektedir. Aşağıdaki şiir bu betimlemeye bir örnektir.

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
ეჰლოჯან, ეჰლოჯან	Ehlocan, Ehlocan	Ehlocan, Ehlocan
ორ ზიგარას წუუკიდე,	Ori zigaras suukide	İki sigara yak
ერთი შენ სვი, ერთი - მე.	Erti şen svi,erti me	Bir tane sen iç, bir tane ben
ორთავე დაწვილი ვართ,	Ortave dasvili vart,	İkimiz de yanmışız,
ერთი შენ თქვი, ერთი – მე.	Erti şen tkvi ,erti me	Bir sen söyle, bir ben.

Kaynak şahıs: Şahsene Bilgin, Artvin / Şavşat Eskikale (Ustamis) -2013

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
ღელე ღელე მივდოდი	ĝele ĝele mivdodi,	Dere dere gidiyordum
ღელე ბალახიანი	ĝele balaĝiani.	Otlı derede.
ერთი გოგო დევნახე	erti gogo devnahe	Bir kız gördüm
ზუზუტალახიანი.	zuzu tsalahiani	Memeleri çamurlu

Kaynak şahıs: İsrail Çolak Artvin /Şavşat Çukur köyü -2020

*İğne attım avluya,
Pırıl pırıl parlıyor.
Kız oğlanın koynunda,
Şıpır şıpır terliyor.*

Kaynak şahıs: Şükran Yıldırım Artvin/ Merkez Erenler (İrsa) Köyü-2020

Yukarıdaki şiirlerde görüldüğü gibi, anonim halk edebiyatı mahsulü şiir-şarkılarda erotizm temalarına da rastlanmaktadır.

Çoruh Havzası'nın çoğu bölgesinde yukarıdaki şiire ve benzerlerine sıklıkla rastlanmıştır. Fakat bölgelerdeki şiirlerde varyantlaşma olup bazen “bacakları çamurlu”, bazen de “yanakları (yanağı) çamurlu” şeklinde söylenmektedir. Bu sözlerdeki değişiklikler söyleyen kişilerin o andaki neşesine, psikolojik durumuna ve dinleyicinin profiline göre değişiklik gösterir.

Aynı şekilde Çoruh Havzası'ndaki anonim halk şiirlerinde, ister Gürcüce bilen köyler ister Türk köyleri olsun, birçok ortak kültür unsurunun lirik şiir özelliği taşıdığı gözlemlenmiştir. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi şiir temalarında aşk, sevgi, sitem, özlem, karşılıksız sevgi konularına rastlanmıştır.

*Orada ne durursun?
Pencere midur?
Gel biraz konuşalım,
Aramız dere midur?*

Kaynak şahıs: Aysel Şengül Artvin/Merkez Beşağul Köyü-2020

Yukarıdaki Türkçe şiirde sevgiliye karşı duyulan sitem ve özlem konu alınmıştır.

*Karakuş yuva yapar,
Peluşun kovuğunda.
Yârim beni bıraktı,
Zemheri soğuşunda.*

Kaynak şahıs: Aysel Şengül Artvin/Merkez Beşağul Köyü-2020

*Bu dağın ardı tandur,
Yandur Allah'im yandur.
Yârim küsmüş gidiyor,
Döndür Allah'im döndür.*

Kaynak şahıs: Naciye Çelik Artvin/Yusufeli Yamaçüstü Köyü-2020

Yukarıdaki şiirlerde de yine bölgeye has olan tipik lirik şiir özellikleri gözlenmektedir. Şiirde sevilen kişinin terk etmesi üzerine duyulan acı, öfke vardır.

*Uzun çubuk uzattım,
Yollarımı gözattım,
Belki gelirsin diye,
Kapıları gözattım.*

Kaynak şahıs: Vildan Kenar Artvin/Merkez Salkımlı (Tolgum) Köyü-2020

*Ocak başında kaldım,
İnce fikire daldım.
Her kapı açılınca,
Yârim geliyor sandım.*

Kaynak şahıs: Şükran Yıldırım Artvin/Merkez Erenler (İrsa) Köyü-2020

Yukarıdaki Türkçe şiirlerde âşğın sevdiğine karşı duyduğu aşk, özlem ve hasret konu alınmıştır.

Karşıda karaçamlar,

Sakızı yere damlar.

Sevdiğimi görünce,

Yüreğime kan damlar.

Kaynak şahıs: Vildan Kenar Artvin/Merkez Salkımlı (Tolgum) Köyü-2020

Bu şiirde de sevdiğine kavuşamayan âşğın sevdiğini görünce çektiği acı anlatılmaktadır.

Gözlerimin yaşını,

Mendilim kurutamadı.

Bu nasıl sevda idi?

Yüreğim unutamadı.

Kaynak şahıs: Aysel Şengül Artvin/Merkez Beşağul Köyü-2020

Üstte yer alan Türkçe şiirde Gürcü şiirleriyle konu benzerliği açıkça görülmektedir. Şiirde tasvir edilen konu tek taraflı aşktır ve bu aşk kişiye ümitsizlik, karamsarlık, hüznün, acı ve işkence verir. Şiiri okuyan kişi bu duyguyu hissederek okumuştur. Lirik şiirin güzel bir örneğidir.

Çoruh Havzası'ndaki halkın belleğinde saklı olan anonim halk şiirleri ister Gürcüce olsun ister Türkçe olsun konuları bakımından oldukça benzerlik gösterirler. Bu durum özellikle Artvin il, ilçe ve köylerinde yaşayan Türk-Gürcü halkın kuşaktan kuşağa süregelen kültürel varlıklarını birbirlerine aktardığının apaçık kanıtıdır. Yukarıda söylenen şiirlerdeki aşk, sevda, mutluluk, özlem, acı, umutsuzluk gibi duygular ve bu duyguları işleyen dörtlüklerdeki uyum ve ritim de hem Türk hem Gürcü halk şiirlerinde oldukça benzerdir. Şiirler belli bir ritimle söylenir.

Gürcüce

გაღმა თეთრი ქათამი

გამოღმა მოკაკანავს

(Y)არო ქი მომგონდება

გულში გამაკანკალავს.

Kaynak şahıs: Altun Taban kayda alan T. Shioshvili Artvin /Borçka Klaskur Köyü-2013

Okunuşu

gağma tetri katami

gamoğma mokakanavs

yaro ki momgondeba

gulşi gamakankalavs

Tercümesi

Yan tarafta beyaz tavuk

Bu tarafa gıdaklar

Yârimi ki hatırlarım

Kalbim titrer

Gürcüce

გაღმა თეთრი ქათამი

გამოღმისკენ კაკანობს

(Y)აროს ქი დევინახავ

გული გამიკაკანობს

Okunuşu

gağma tetri katami

gamoğmisen kakanobs

yaros ki devinahav

guli gamikakanobs

Tercümesi

Yan tarafta beyaz tavuk

Bu tarafa doğru gıdaklar

Yârimi ki görürüm

Kalbim çarpır

Kaynak şahıs: Vildan Erkalıç kayda alan T. Shioshvili Artvin / Borçka Klaskur Köyü-2013

Shioshvili, 2017 “კლარჯული ფოლკლორი” “Klarcet Folkloru” Tbilisi, 2017:49

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
გაღმა სერში ქათამი დამქდარა და კაკანობს მე შენ რომ დიგინახავ გულში გამაკანკალებს	gağma serşi katami damjdara da kakanobs me şen rom diginahav gulşi gamakankalebs	Yan taraftaki sırta tavuk Oturmuş da gıdaklıyor Ben seni gördüğümde Kalbimin içi titiyor

Kaynak şahıs: Şahsenem Bilgin Artvin/ Şavşat Ustamis Köyü-2014

Yukarıda birçok versiyonu olan “გაღმა თეთრი ქათამი”-“gağma tetri katami” adlı şiir-şarkının Çoruh Havzası’nda ve Havza’dan Kocaeli ve Bursa’nın köylerine muhacir olarak gidenlerin torunları da dâhil olmak üzere 21 değişik söyleme versiyonu ile karşılaşılmıştır. Aynı zamanda bu şiir- şarkının Acara Bölgesi’nde de söylendiği bilinmektedir (Shioshvili, 2017).

Aşk şarkıları-şiirleri Çoruh Havzası’nda olduğu gibi Gürcistan’ın birçok bölgesinde de popüler olup Çoruh Havzası’ndaki şiir/şarkılarla benzerlikler göstermektedir. Gürcistan’ın birçok bölgesinde popüler olan “წყალს ნაფოტი ჩამოჰქონდა” ‘skhals napoti çamohkonda’ (su yongayı getiriyordu) şarkısı bunun iyi bir örneğidir. Aynı şarkı Çoruh Havzası’nda da benzer şekilde Gürcüce olarak söylenmektedir. Aşağıda hem Çoruh Havzası’ndaki versiyonları hem de Gürcistan’daki versiyonu verilmiştir. Çoruh Havzası’nda Şavşat-Meydancık ve Şavşat-Maden köylerinde Gürcüce olarak söylenen şekli şu şekildedir:

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
ღელეს მიაქ ნაფოტი კატრის ჩამონათალი შედეგ, ღელევ, მითხარი არის შემონათვალი!	ğeles miak napoti katris çamonatali şedeg,ğelev,mithari aris şemonatvali!	Dere götürüyor yongayı Çam ağacının parçasını Dere dur ve anlat bana Yârimin söylediklerini!

Halvaşi, 2007 (ბაღვაში,2007:313:https://www.bsu.edu.ge/text_files/ge_file_4337_1.pdf)

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
ღელეს მიაქ ნაფოტი, კატრი ჩამონათალი. მო(Y) ლამაზო მითხარი, (Y)იარის შემონათვალი.	ğeles miak napoti katris çamonatali moy lamazo mithari, yaris şemonatvali.	Dere götürüyor yongayı Çam ağacının parçasını Gel bana söyle güzelim Yârimin söylediklerini

Kaynak şahıs: Bilal Sarı Artvin/ Şavşat Maden (Bazgiret) Köyü Gameşet Mah. - 2020

Aşağıdaki de Gürcistan’daki versiyonudur:

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi
წყალს ნაფოტი ჩამოჰქონდა, ალვის წყლის ჩამონათალი; წყალო დადექ და მიამბე, საკვარლის შემონათვალი!	skals napoti, çamohkonda alvis sklis çamonatali; skalo dadek da miambe sakvarlis şemonatvali!	Su getirir yongayı, Kavak ağacının parçası; Su dur da anlat bana, Sevdiğimin söylediklerini!

https://lyricstranslate.com/.../basiani-განდაგანა-წყალს-ნაფოტი-ჩამოჰ-lyrics.html

Her üç kısımda da şarkının ilk dördlükleri alınmıştır.

Buna benzer birçok örnekte görüldüğü gibi, Gürcüce söylenen lirik şiirlerde anlam bütünlüğü, ortak ritim ve kafiye birliği bulunmaktadır. Fakat Türkçeye çevrildiği zaman yukarıdaki birçok Gürcüce şiir-şarkıda olduğu gibi ritim, anlam birliği ve kafiye bozulmaktadır. Fakat direkt Türkçe söylenen yöresel şiir ve şarkılardaki ritim, kafiye aynı şekilde devam etmekte ve doğal olarak anlam ve hissiyatı bozulmadan yansıtmaktadır. Türkçe söylenen Çoruh Havzası lirik şiirlerinin de aynı şekilde Gürcüce söylenen Gürcü köylerindeki lirik şiirler ile karakteristik özelliklerinin aynı olduğu gözlemlenmiştir.

Aynı zamanda Çoruh Havzası'ndaki kültür birliğinde incelik, sevgi, karşılıklı anlayış önemli bir niteliktir. Çoruh Havzası Gürcü düğünlerinde, festivallerinde, şenliklerinde bu duruma sıkça rastlanmaktadır. Bu düğünlerde, festivallerde ve şenliklerde Türkçe bilmeyen dostlarının, misafirlerinin sıkılmamaları için ortak kültürlerini yansıtan şiirler-şarkılar önce Gürcü lirğine uygun anlam bütünlüğü çerçevesinde Gürcüce okunduktan sonra hemen peşine günün anlam bütünlüğünü yansıtacak şekilde Türkçe şiir-şarkılar okunmaktadır. Fakat bu şiir ve şarkılar Gürcücenin tercümesi değildir. Aşağıda konuyla ilgili örnekler verilmektedir:

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi	Türkçe Şiir
აველ კოტელა სერზე ნისლები დახვეულია, ეშხით დაწვილი გული მანდილით შეხვეულია.	avel kotela serze, nislebi dahveulia, eşhit datsvili guli mandilit şehvevlia	Çıktım kotela sırtına Sisle kaplanmış Aşkla yanan kalbim Mendille sarılmıştır	Gidişim gidişimdir, Ellerim ibrişimdir, Ya gelirim, ya gelmem Belki son görüşündür

Kaynak şahıs: Cafer Torun Artvin/Şavşat Maden (Bazgiret) Köyü-2015

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi	Türkçe Şiir
გაველ კურთუქლი სერზე, დავჯდენა წითელი ქვაზე, მოდი, ერთად ვიაროთ, ჯანჯირში მკლავი მკლავზე.	gavel kurtukli serze, davcdena siteli kvaze modi, ertad viarot, cancirşi mklavi mkalvze	Geçtim Kurtukli'nin sırtına Oturacağım kırmızı taş Gel, birlikte yürüyelim Cancir'de kol kola	Oy derelar, Aynalı pancaralar, Kime nasip olacak, Geleceğe buralar.

Kaynak şahıs: Cafer Torun Artvin/Şavşat Maden (Bazgiret) Köyü-2015

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi	Türkçe Şiir
აველ საზგირელაზე, გავგორდი, დამეძინა, საკვარელმა გეიარა. მამინ გამომეღვიძა.	avel sazgirelaze gavgordi, damezina, sakvarelma geiara maşin gamomeğviza.	Çıktım Sazgirel'e Yattım, uyudum, Sevdiğim (yanımdan) geçti O zaman uyandım	Gitme gitme yanarsın Giden günü sayarsın, Gidersen geri bakma Çıra gibi yakarsın

Kaynak şahıs: Cafer Torun Artvin/Şavşat Maden (Bazgiret) Köyü-2015

Gürcüce	Okunuşu	Tercümesi	Türkçe Şiir
საათი მევბი კლავზე, აველ საზგირელაზე, იქიდან გადმოგხედე, გამაგარჩიე კარზე.	saati mevbi klavze avel sazgirelaze, ikidan gadmoghede gamagarçie karze.	Saati taktım koluma Çıktım Sazgirel'e, yukardan baktım sana Kapıda fark ettim seni	Saatimin zinciri, Gel yiyelim inciri. Yar Allah'ın seversen Gel dolaşalım Cancir'i

Kaynak şahıs: Cafer Torun Artvin/ Şavşat Maden (Bazgiret) Köyü-2015

Yukarıdaki örnek şiir-şarkılarda görüldüğü üzere söylenen Gürcü-Türk şiir-şarkılarının sözleri ve ritimleri tamamen ayrı ve kendilerine hastır. Fakat yukarıdaki bazı Gürcü şiir-şarkılarda görüldüğü gibi Gürcüce yalın şiir-şarkılara Türkçe kelimeler de karışmıştır. Bu karışma da gayet doğal bir kültürel süreçtir.

Sonuç

Çoruh Havzası'ndaki Gürcü-Türk halkın belleğinde var olan anonim halk şarkı ve şiirleri kültürlerin birlikteliğinin ve kaynaşmasının bir parçasıdır. Ayrıca bu kültür etkileşiminin Gürcistan Cumhuriyeti içerisinde de devam ettiği açıkça görülmektedir. Bu etkileşim özellikle sözlü halk edebiyatında kendini gösterir. Çoruh Havzası'ndaki halkın belleğinde saklı olan, kültürel birliğin parçası aşk şiir-şarkılarındaki duygu, söyleyiş şekli ve sanatsallık hangi kültürden olursa olsun benzerlik göstermektedir.

Halk kültürü konusunda Artun: *“Halk kültürü halkın yaratıcı bir göstergesi olması açısından kültürel değerlerin aktarımında önemlidir. Halk kültürü yalnızca bir kültürel yapı değil, aynı zamanda belli davranış kalıplarına da addır. Halk kültürü, özü gereği statik değil dinamiktir. Gelenek, zaman boyutunda bir başka geleneğe dönüşür. Belli bir kültür içinde oluşur ve canlılığını sürdürür. Geçmişten günümüze gelmiş bir kalıp değildir. Yaşayan bir kültür topluluğunun bugünkü gereksinimini karşılayan bir sosyal kurumdur”* ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Artun, halk kültürünün önemini de: *“Bugün üzerinde yaşadığımız toprakların tarihi, insanlığın uygarlık tarihi ile özdeştir. Halk kültürünün korunması alanında yapılacak her türlü çalışma önemlidir. Halk kültürü bütün insanlığın ortak kültür mirasının ayrılmaz bir parçasıdır. Halk kültürü gelişen bir canlılığa sahiptir. Bu nedenle halk kültürünün tanıtımında süreklilik esas alınmalıdır. Halk kültürünün çeşitli sosyal grupları ve milletleri kaynaştırmada büyük gücü vardır”* şeklinde belirtmektedir (Artun, 2006, s. 82)

Sonuç olarak, Çoruh Havzası'ndaki hem Türk hem de Gürcü anonim şiir-şarkıları birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturmuş ve adeta birbirlerinin tamamlayıcısı olmuşlardır. Bu kültür birliği her iki halkın bir araya geldiği düğün, şenlik ve festival gibi etkinliklerde kendini göstermektedir.

Kaynaklar

- Artun, E. (2006). "Halk Kültürlerinin Gelecek Kuşaklara Taşınması". *Turkoloji.cu.edu.tr*, s:82.
- Artun, E. (2010). "Kültürel Değişim ve Gelişim Bakış Açısıyla Geçmişten Günümüze Anadolu Türk Halk Edebiyatı". *Turkoloji.cu.edu.tr*, 3.
- Aytaş, G. (2006). *Edebi Türlerden Yararlanma*. (M. Eğitim, Dü.)
https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/169/ay.pdf.
adresinden alındı
- Görkem, İ. (2009). "Dünden Bugüne Türk Sözel Edebiyatı: Değişim ve Dönüşüm". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(39), 411-422.
- Halvaşi. (2007).
https://www.bsu.edu.ge/text_files/ge_file_4337Halvaşi2007:313ხალვაში2007:313.
Nisan 18, 2020 tarihinde <https://www.bsu.edu.ge>. adresinden alındı
- <https://lyricstranslate.com/.../basiani-განდაგანა-წყალს-ნაფოტი-ჩამოჰ->. (tarih yok).
<https://lyricstranslate.com>. adresinden alındı
- Keskin, M. A. (2015). "კულტურული მემკვიდრეობის საკითხები ჭოროხის აუზის ზეპირსიტყვიერებაში"(Çoruh Havzasındaki Kültürel Bellek Konuları ve Sözlü Anlatımlar). 62-78. ბათუმი, Batum, Gürcistan: სსიპ „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი.
- Shioshvili, T. (2017). "სატრფიალო პოეზია" "aşk şiirleri". T. Shioshvili içinde, "კლარჯული ფოლკლორი" "Klarcet Folklorü" (s. 49,50). Tbilisi.
- Yardımcı, M. (1993). "Halk Bilim ve Edebiyat Yazıları". Malatya.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ EDITÖRLÜĞÜNE

Konu: Tezden üretilen makale için Etik Beyan / İzin Belgesi

Derginizin 2020 yılı 69 sayısına yayınlanmak üzere kabul edilen “**Çoruh Havzası’ndaki Anonim Halk Şiir-Şarkılarının Gürcü-Türk Kültür Etkileşimleri Yönünden Karşılaştırılması**” adlı çalışma danışmanlığımı yaptığım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali KESKİN tarafından 05.10.2015 tarihinde Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı’na Doktora Denklik başvurusu yapılan; 2547 sayılı kanununun 11. Maddesinin b/5 fıkrasına göre Türkiye’ de yapılan doktora eşdeğer olduğuna Üniversitelerarası Kurul’ca karar verilen ve YÖK Tez Merkezinde 21.12.2016/238 numara ile kayıtlı olan doktora tezinden üretilmiştir.

Çalışmanın etik açıdan bir sorun teşkil etmediğini beyan ederek ilgili sayıda yayınlanmasını arz ederim. 28.09.2020

Prof. Dr. Malkhaz CHOKHARADZE
Batum Shota Rustaveli Devlet Üniversitesi